

Ключевые слова: коммуникативная направленность, авиационный специалист, аудирование, восприятие, память.

Tsaryova Liudmila. Communicative approach to aviation specialist's training.

The paper studies the communicatively oriented training of aviation specialists. In particular, it represents professionally-oriented listening as one of the main channels of information in the course of professional activity of aviation specialists, communication skills which include auditory competence, ie the ability and readiness to accept and rethink foreign language auditory messages implemented by mechanisms such as the perception of the speech stream, memory, imagination, logical thinking.

This is the language required to deal effectively with all the non-standard, abnormal or emergency situations which pilots and controllers encounter and for which standardized phraseology is insufficient. According to the ICAO Language Proficiency Requirements aviation specialist should be able to speak and understand the language used in radiotelephony communication. Also, proficient speakers shall communicate effectively in voice-only (telephone/radiotelephone) and in face-to-face situations. In addition to addressing non-formulaic, work-related language, aviation English training must adopt an essentially communicative approach to language learning with the main focus on speaking, listening and interactive skills. Although grammar, syntax, vocabulary and reading underlie oral communications, the primary objective of aviation English training is voice-only communication.

Keywords: *communicatively oriented, Aviation specialist, listening, perception, memory.*

УДК 378.14

Сергій Цибульський, к.політ.н.
Воєнно-дипломатична академія імені Євгенія Березняка

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

В статті розглянуто переваги та недоліки лекційно-семінарської та модульної систем навчання, аналізуються особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах (далі – ВВНЗ). Визначено підходи якої з даних систем більшою мірою сприяють формуванню та розвитку у курсантів (студентів, слухачів) фахових компетентностей. Виділено сучасні технології навчання, які відповідають умовам здійснення навчального процесу у ВВНЗ і можуть бути запроваджені в педагогічній практиці.

Ключові слова: *лекційно-семінарська система навчання, модульна система навчання, види навчальних занять, сучасні технології навчання.*

Постановка проблеми. Необхідність всебічного розвитку молодого покоління викликана суспільною потребою у нових типах мислення і нових способах перетворення дійсності. Авторитарна вища школа, яка донедавна була панівною, передбачала виконання соціального замовлення на людину певного типу. На жаль, ще й сьогодні традиційна вища школа продовжує бути орієнтованою на соціум, цілеспрямовано формувати особистість, потрібну для держави, спеціаліста-професіонала, який відповідає соціальному замовленню, має необхідну політичну орієнтацію, є лояльним. Це не означає, що в цій моделі абсолютно ігноруються індивідуальні запити і потреби студентів, однак вони заохочуються і задовольняються лише у тому випадку, коли відповідають інтересам держави [7, с. 3].

Прагнення наблизити систему освіти України до європейських стандартів спонукає сучасних реформаторів вивчати передовий досвід у цій сфері й впроваджувати не лише Європейську кредитну трансферно-накопичувальну систему (ЄКТС) на вітчизняних теренах, а й застосовувати нові технології навчання, що стосуються особливостей проведення

аудиторних занять та організації самостійної підготовки здобувачів вищої освіти. Результатом цього стало запровадження у вищих навчальних закладах (ВНЗ) України модульної (модульно-рейтингової, кредитно-модульної, модульно-тьюторної) системи навчання: «Модульний підхід до побудови й вивчення навчальних курсів набув великого поширення у провідних вузах розвинутих країн; він оцінюється як останнє слово сучасної методики вищої школи» [1]. Модульна система навчання мала замінити лекційно-семінарську, яка панувала у ВНЗ України в радянський період. Згідно з наказом Міністра освіти і науки України від 30.12.2005 р. № 774 кредитно-модульна система навчання визначалася обов'язковою. Слід зазначити, що в деяких вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України (ВВНЗ) ця система реалізувалась лише у вигляді розподілу курсу на модулі та запровадження модульно-рейтингового оцінювання, що зводилось до переведення оцінок у бали і відсотки. Сутнісної перебудови навчального процесу, яка сприяла б якісній підготовці військових фахівців, не відбулося й навчання фактично продовжується за лекційно-семінарською системою. За нинішньої реформи, яка надає більшої автономності ВНЗ, обов'язковість цієї настанови було скасовано: заклади вищої освіти набули права самостійно визначати, технології якої системи навчання використовувати. Це не означає повернення до лекційно-семінарської системи, оскільки Міністерство освіти і науки України звертає увагу (наказ міністра освіти і науки України від 16.10.2009 р. № 943) на необхідність використання ВНЗ у повному обсязі, основаної на принципах модульного навчання, ЄКТС, а також її ключових документів та інструментів відповідно до вимог Довідника користувача ЄКТС [10]. У даному контексті потребують перегляду основні компоненти військової освіти: зміст, форми, методи, технології навчання, методичне забезпечення і навіть функції викладача.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні принципи модульної системи почали запроваджуватися в українських ВНЗ ще в 90-ті роки минулого століття. Відтоді як наказ Міністра освіти і науки України про обов'язковість кредитно-модульної системи навчання набрав чинності, її технології почали ретельно досліджувати у вітчизняній педагогічній літературі такі вчені, як А. М. Алексюк, В. І. Бондар, Н. І. Крюкова, П. М. Гусак, В. Г. Коваленко, Ю. А. Устинюк, а у ВНЗ почали розробляти навчальні програми на основі цієї системи. Сучасні технології навчання у вищій школі активно досліджують В. Ю. Стрельников, І. Г. Бритченко, М. М. Козяр, Ю. В. Бистрова та інші.

Мета статті – проаналізувати переваги й недоліки лекційно-семінарської та модульної систем навчання у ВВНЗ, розкрити можливості використання сучасних технологій навчання у *модульній системі навчання* з метою формування та розвитку в курсантів (студентів, слухачів) ВВНЗ компетентностей, які відповідали б стандартам вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. *Лекційно-семінарська* система вищої освіти сформувалася більше двох століть тому в європейських університетах. Ця система передбачає, що основними видами аудиторних занять у навчальному процесі є лекції, на яких здобувачі вищої освіти отримують теоретичні знання, та семінари або інші види практичних занять, на яких слухачі поглиблюють і закріплюють ці знання.

В умовах лекційно-семінарської системи навчальний процес зазвичай організовується по курсах, роках навчання та семестрах. Заняття при цьому будуються на основі комплексного зв'язку між циклами наук (загальнонаукові, суспільні, природничі, загальноосвітні; профільні чи загальнопрофесійні та спеціальні), а також між окремими дисциплінами. Кожний семестр закінчується заліково-екзаменаційною сесією. Заліки та іспити складаються у точно встановлені терміни. Відвідування занять, своєчасне виконання курсових та дипломних робіт, передбачених навчальним планом, є обов'язковим для всіх здобувачів вищої освіти, окрім переведених на навчання за індивідуальними планами.

Лекційно-семінарська система передбачає, що лекція є основним джерелом теоретичних знань для студентів та слухачів. Ефективність засвоєння теоретичних знань на лекції залежить від багатьох чинників, серед яких найголовнішими є два. По-перше – майстерність викладача. Щоб слухачі були уважними на лекції, викладач має навчитися

«панувати» над аудиторією: мало закликати присутніх уважно слухати, треба застосовувати спеціальні прийоми управління їх пізнавальною активністю [1, с. 467–469]. По-друге – якість лекційного матеріалу: найчастіше викладачі прагнуть подати практично весь програмний матеріал теми лекції, причому в тому обсязі, на який є час. Однак, як свідчать психологи, зокрема С.Л. Рубінштейн, «інформаційний надмір породжує лише різного роду гальмівні процеси на шляху засвоєння знань» [1, с. 442], тому вичерпного викладення матеріалу «досягнути неможливо, отже слід прийняти рішення про те, щоб пропустити якусь інформацію» [2, с. 157].

Семинар як різновид практичних занять виник на заміну середньовічного диспуту і означає дискусію з конкретної проблеми. Мета такої дискусії – навчити здобувачів освіти риториці, вмінню викривати хибні аргументи, які висуваються опонентами. «Семинарські заняття сприяють розвитку пізнавальної активності й самодіяльності студентів більшою мірою, аніж будь-які інші форми організації навчання; вони вчать студентів умінню висловлювати й аргументувати свої думки, вмінню критично аналізувати аргументи опонентів» [1, с. 471]. Вони розвивають логічне мислення, спонтанне мовлення, сприяють глибинному засвоєнню фундаментальних знань, формуванню переконань, виробленню активної життєвої позиції.

Серед недоліків лекційно-семинарської системи, що змусили педагогів шукати інших форм організації навчального процесу, головними є такі:

применшення значущості самостійної роботи щодо лекційних занять: самостійна робота має не менш важливе значення в навчальному процесі, але її явно недооцінено;

відтворююча сутність навчання студентів і слухачів, яке зазвичай зводиться до заучування й передачі близько до тексту лекційного матеріалу та матеріалу підручників на семінарах, заліках та іспитах;

недостатнє стимулювання систематичного вивчення дисциплін, що є наслідком неврахування результатів поточної роботи під час підсумкового оцінювання здобувачів вищої освіти. При цьому іспити є свого роду лотереєю: слухач може не працювати протягом семестру і навіть прогуляти багато аудиторних занять й отримати позитивну оцінку на іспиті тільки тому, що йому пощастило з білетом.

Загалом для традиційного навчання є властивим пасивний характер засвоєння знань більшістю студентів, адже педагог виконує роль передавача інформації. Це веде до формального засвоєння знань і не дає розвиваючого результату. Крім того, засвоєння готових істин і розпоряджень формує тип особистості, яка звикає підкорятися, а не тип вільної особистості, яка усвідомлює відповідальність за свій вибір, свої дії.

Основною причиною зміни освітніх орієнтирів став розвиток суспільства, вимоги якого лекційно-семинарська система вже перестала задовольняти. Для педагогів стало очевидним, що жоден лекційний курс не може вмістити величезні обсяги нових знань. «Швидкість оновлення знань зробила гонитву за їх повнотою безглуздою. Класична система рухнула» [8]. Їй на зміну прийшла модульна система як реакція на виклики й вимоги розвитку науки й технологій. Стрімкий розвиток науки й техніки спричиняє надзвичайно швидке зростання обсягу знань з кожної дисципліни, взаємопроникнення наук і старіння знань, отриманих раніше. Це робить обсяг знань, необхідних для засвоєння сучасним спеціалістом, практично безмежним. Забезпечити студента таким обсягом знань, зазвичай, неможливо. Ці та інші подібні процеси поставили проблему наукового обґрунтування змісту освіти у вищій школі серед центральних. Система освіти у провідних країнах світу стала орієнтуватися не на заповнення пам'яті, а на розвиток креативних, творчих здібностей здобувача освіти, на активність його знань. Головне значення і в житті, і в науці має вміння застосовувати свої знання. «Будь-яка освіта – середня чи вища – має розглядатися не як певний наукозакоричувач, що дає змогу збирати знання, а як тренування мозку... Якщо мозок тренований, то знання закріплюються ним легко, майже автоматично» [1, с. 441].

В свою чергу модульна система навчання передбачає поділ академічного курсу предмета на модулі. «Під модулями зазвичай розуміють самостійний розподіл курсу на

частини, в межах яких вивчаються одне чи група споріднених фундаментальних понять, законів, явищ» [1, с. 402]. За кожним модулем складають програму, що визначає, які параграфи, розділи підручника (чи підручників) здобувачі освіти мають опрацювати; які лабораторні чи практичні роботи вони мають виконати; які завдання вирішити. Також визначаються теми лекцій, які будуть прочитані в межах певного модуля, складається графік консультацій. Відвідування лекцій зазвичай є вільним. Студент може самостійно виконати всі навчальні завдання. Якщо в нього постануть запитання, він може звернутися за консультацією до викладача. Викладач, у свою чергу, може визначити індивідуальний час для складання іспиту.

За модульної системи основою навчального процесу є самостійна робота здобувача освіти: вивчаючи дисципліни він «рухається» від одного розділу до іншого і проходить етапи поточного й проміжного контролю незалежно від своїх колег. Заданий лише деякий мінімальний темп засвоєння матеріалу. Той, хто його не витримує, негайно вибуває. Студентів не примушують вчитися, а лише допомагають у роботі, приділяючи особливу увагу найбільш здібним [9]. Частка аудиторних занять зменшується, а час на самостійну роботу збільшується. Контакти викладача і того, хто навчається, перетворюються на індивідуальні співбесіди й консультації поза аудиторіями, таким чином, роль їх особистого спілкування зростає. Виходячи з цього *консультативна робота* викладачів розглядається як важлива складова викладацького навантаження. За таких умов вимоги до фахової компетентності викладача та його педагогічної майстерності зростають.

Крім того, за модульної системи по-іншому здійснюється оцінювання знань. Застосовується кумулятивне оцінювання, що передбачає накопичення в підсумковій оцінці як поточних оцінок, так і оцінки, отриманої на екзамені. Зокрема, в американських університетах застосовується система «point rating» – індивідуальний кумулятивний індекс студента (ІКІ). Це коли усі без винятку результати на кожному етапі поточного, проміжного та підсумкового контролю оцінюють у балах. Оцінки сумують і складають ІКІ. Мета – набрати максимальну кількість балів. Така система оцінювання знань насамперед «стимулює повсякденну систематичну роботу студента. Адже на етапі поточного контролю можна отримати більше 30% балів» [9]. Крім цього зменшується роль випадковості під час складання іспитів. Навіть зазнавши відносної поразки на підсумковому іспиті, хороший студент курсант (студент, слухач) в результаті не стане трієчником. Таким чином, іспит перестає бути «лотереєю». Якщо викладач необ'єктивно оцінив студента, то є можливість провести кінцевий іспит у вигляді співбесіди кожного студента з групою провідних науково-педагогічних працівників кафедри або факультету.

Варто також зазначити, що перевагою модульної системи є висока якість освіти, що досягається завдяки активізації самостійності, ініціативності здобувачів вищої освіти, які, у свою чергу, стимулюються в результаті: індивідуалізації навчання: здобувач вищої освіти може вчитися за стандартним мінімумом, а за бажанням – «взяти» й максимальний варіант; час оволодіння матеріалом диференційований не тільки щодо окремого модуля, а й щодо всього курсу навчання, який можна закінчити на рік раніше; індивідуалізації стосунків викладача і того, хто навчається; зміни характеру лекцій, перетворення їх з монологу на діалог; спонукання здобувача вищої освіти до систематичної праці.

Крім того перевагою модульної системи є те, що зміст та обсяг модулів можуть змінюватися в залежності від профільної і рівневої диференціації учнів і від дидактичних цілей.

Сучасне українське законодавство намагається долучитися до провідних світових тенденцій у галузі освіти. Насамперед, це проявляється в тому, що згідно Закону України «Про вищу освіту» (далі – Закон) освітній процес здійснюється на засадах компетентнісного підходу, який визначає якість підготовки фахівця рівнем його компетентності – динамічної комбінації «знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність

особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» (стаття 1) [6].

Для досягнення високого рівня підготовки здобувачів вищої освіти у Законі не регламентовано вибір технологій навчання, а лише визначено основні форми навчального процесу (навчальні заняття; самостійна робота; практична підготовка; контрольні заходи) і основні види занять (лекція; лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття; консультація). За цим Законом ВНЗ має свободу у виборі видів навчальних занять і визначенні їх співвідношення в академічному курсі, а також має право встановлювати інші форми освітнього процесу та види навчальних занять (стаття 50) [6].

Щодо особливостей функціонування вищої військової освіти, то варто зазначити, що «Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ) Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів (ВП ВНЗ) України», затверджене наказом Міністра оборони України від 20.07.15 р. № 346 (далі – Положення) [5], регламентує діяльність ВВНЗ, також визначає ті ж самі форми навчального процесу і види навчальних занять, однак більш детальноше розписуючи їх значущість у навчальному процесі. Ця деталізація не є однозначною і може трактуватися на свою користь прибічниками як лекційно-семінарської, так і модульної систем.

Із позицій лекційно-семінарської системи визначається, наскільки важливим є лекційне викладання у ВВНЗ. Лекції як виду навчальної діяльності надається особливо велика роль. Вона оголошується основним з-поміж інших видів навчальних занять у ВВНЗ і призначається для надання тим, хто навчається, нових теоретичних знань [5]. Згідно з Положенням «матеріал лекції повинен відображатись у підручниках, навчальних посібниках, курсах лекцій» (п. 2.9). А це означає, що лектор дублюватиме на лекції текст підручника чи іншого друкованого (наочного) видання. Крім того, варто зазначити, що «протягом лекції студент засвоює приблизно 20 %, а в процесі практичної діяльності – до 90 % інформації, яку він сприймає» [1, с. 468], тому, відповідно, кількість годин на лекції необхідно скорочувати на користь інших видів занять.

Положення, крім лекції, передбачає проведення лабораторних, практичних, семінарських, групових, індивідуальних занять, групових вправ, тактичних (тактико-спеціальних) занять та навчань, командно-штабних навчань та воєнних (воєнно-спеціальних) ігор, консультацій. Є доцільним детальніше зупинитися на особливостях проведення у ВВНЗ, при викладанні гуманітарних навчальних дисциплін, різних видів занять із застосуванням сучасних технологій навчання.

Незважаючи на те, що «лекція – це основний вид навчальних занять у ВВНЗ» Положення дає лектору можливість обрати методику проведення лекції: «Лектор зобов'язаний дотримуватися робочої програми навчальної дисципліни щодо тем та навчальних питань лекцій, але не зобов'язаний обмежуватися в трактуванні навчального матеріалу, формах, способах і методичних прийомах доведення його до курсантів (слухачів, студентів)» (п. 2.9). Крім того, позитивним є те, що Положення не регламентує співвідношення між кількістю лекцій та практичних занять у ВВНЗ, які мають його встановлювати право на власний розсуд.

За модульної системи основним джерелом фактичних знань повинна бути не лекція, а спеціальний підручник, збірник задач та вправ, навчально-контролююча комп'ютерна система чи спеціальні підбірки матеріалів, підготовлені провідним науково-педагогічним працівником з кожного розділу курсу. Зрозуміло, що читання лекцій має сенс, коли їх зміст не викладено в якомусь одному джерелі. Якщо матеріал лекції збігається з текстом підручника чи посібника, то доцільніше дати цей матеріал, тим хто навчається, на самостійне опрацювання.

Аналізуючи змістовність компетентнісного підходу до навчання варто зазначити, що він передбачає зміну вимог, які викладачі ставлять перед здобувачами вищої освіти під час підготовки до семінарських і контрольних занять. Згідно з Положенням «семінарське заняття

– це вид навчального заняття, під час якого науково-педагогічний (педагогічний) працівник організовує дискусію навколо попередньо визначеної проблеми (теми), до якої всі курсанти (слухачі, студенти) готують тези виступів на підставі отриманих завдань». «Основне завдання семінарських занять – поглибити й закріпити знання, отримані курсантами (слухачами, студентами) на лекції та в процесі самостійної роботи над навчальною і науковою літературою, прищепити їм навички пошуку, узагальнення, критичного аналізу навчального матеріалу, вміння формувати й захищати свої погляди з питань, що розглядаються» (п. 2.12) [5].

Відповідно до Положення, самостійна робота відіграє неабияку роль у навчальному процесі. В Положенні зазначається, що вона проводиться з метою відпрацювання та засвоєння навчального матеріалу, закріплення та поглиблення знань, умінь та навичок; виконання індивідуальних завдань з навчальних дисциплін, воєнно-наукових і атестаційних робіт; підготовки до майбутніх занять та контрольних заходів; формування у здобувачів вищої військової освіти культури розумової праці, самостійності та ініціативності в пошуку та набутті знань [5]. Однак, на думку автора, ця значущість не передбачає тієї індивідуалізації навчання, що притаманна модульній системі.

Варто зазначити, що згідно Положення на самостійну роботу курсанту (слухачу, студенту) надається досить багато часу. В п. 1.10 вказується, що «...щотижневий час на самостійну роботу складає для початкового рівня (короткого циклу) вищої освіти та першого (бакалаврського) рівня не менше ніж 15 годин, для другого (магістерського) рівня не менше ніж 21 годину» [5].

Курсанти (студенти, слухачі) самостійно опрацьовують весь наданий науково-педагогічними працівниками матеріал, тому на занятті з викладачем вони розбирають лише найскладніші питання та обговорюють спірні моменти в опрацьованому навчальному матеріалі.

Слід зазначити, що загалом Положення певною мірою звужує рамки автономії, що надається вітчизняним ВНЗ Законом України «Про вищу освіту», водночас залишаючи достатньо простору для поліпшення якості освіти, впроваджуючи сучасні технології навчання.

Проаналізувавши роботи багатьох науковців [3; 4; 7], які працюють над проблемами застосування інноваційних технологій та методів навчання у вищій школі, та врахувавши особливості організації освітнього процесу у ВНЗ, найбільш прийнятними для впровадження у їх діяльність можна відзначити такі технології навчання:

1. Інформаційні технології навчання. «Інформаційними технологіями навчання називають усі технології, що використовують спеціальні технічні інформаційні засоби (ЕОМ, аудіо, кіно, відео) [7, с. 29]. Будь-яка технологія навчання по суті є інформаційною, адже основу технологічного процесу навчання складає інформація і її рух (перетворення), навчально-виховний процес завжди супроводжується обміном інформацією між педагогом і студентом. Але в сучасному розумінні інформаційною технологією навчання є та, що використовує спеціальні способи, програмні і технічні засоби (кіно, аудіо й відео засоби, комп'ютери, телекомунікаційні мережі) для роботи з інформацією. Суть інформатизації вищої освіти полягає у створенні для педагогів і студентів сприятливих умов для вільного доступу до культурної, навчальної і наукової інформації. Сучасні інформаційні технології дають можливість не лише створювати, зберігати, переробляти інформацію, а й забезпечувати ефективність її подання споживачеві для одержання нових даних про об'єкт, який вивчається (досліджується). Інформаційні технології навчання розвивають ідеї програмованого навчання, відкривають цілком нові, ще не досліджувані технологічні варіанти навчання, пов'язані з унікальними можливостями сучасних комп'ютерів і телекомунікацій.

Використання сучасних інформаційних технологій дозволяє курсанту (студенту, слухачу) засвоювати нові теоретичні знання навіть під час проведення самостійної роботи. Особливо велике значення має запровадження в навчальний процес автоматизованих

навчальних систем, які традиційно називають «електронними підручниками» (планшетами). Це дозволяє значно збільшити продуктивність і ефективність діяльності як викладачів, так і тих хто навчається. Електронний підручник визначають як автоматизовану навчальну систему, яка містить дидактичні, методичні, інформаційно-довідкові матеріали з навчальної дисципліни, а також програмне забезпечення, що дозволяє комплексно використовувати їх для самостійного одержання і контролю знань.

2. Технологія ситуаційного навчання (кейс-метод). Кейс-метод є технологією, що найбільш придатна для навчання студентів у вищій школі. Його сутність полягає в тому, що: навчальний процес орієнтований на усвідомлення не єдиної, а багатьох істин (можна застосувати для вивчення дисциплін, істина в яких плюралістична: філософії, педагогіки, психології, історії тощо) і курсанти (студенти, слухачі) разом з викладачем розв'язують пізнавальну проблему, яка має декілька варіантів вирішення, кожен з яких претендує на істину; кейс-методу, на відміну від традиційних технологій, властивий демократичний характер процесу одержання знань; результатом застосування кейс-методу є не лише знання, а й професійні навички (курсанту (студенту, слухачу) є добра нагода не лише отримати інформацію про сучасні методи, прийоми, технології, а й спробувати їх застосувати, оволодіти навичками роботи за якоюсь технологією; технологія застосування кейс-методу є досить чіткою і простою (за певними правилами виробляється модель конкретної ситуації (має вигляд тексту обсягом біля 10-50 сторінок, який і називається «кейсом»), яка має місце в реальній професійній практиці, та комплекс знань, практичних навичок, необхідних спеціалісту для її вирішення, потім зміст кейсу детально обговорюється на практичних заняттях та диспутах, де викладач виконує роль диспетчера процесу співтворчості – генерує запитання, фіксує відповіді, підтримує дискусію; кейс-метод дає можливість отримати задоволення від пізнання нового, адже долається такий «непоборний» дефект традиційного навчання, як сухий, неемоційний виклад матеріалу (творча конкуренція, своєрідна ейфорія, захопленість, позитивні емоції, що закономірно виникають під час обговорення кейсу, дають насолоду мислячому креативному курсанту (студенту, слухачу).

3. Імітаційне навчання. У його основі лежить імітаційно-ігрове моделювання в умовах навчання процесів, що відбуваються в реальній системі. Застосування імітаційних технологій навчання передбачає дотримання наступних принципів: проблемності, особистісної взаємодії, єдності розвитку кожного курсанта (студента, слухача) і групи, самонавчання на основі рефлексії. Ключовий момент – опора на використання ігрових та імітаційних форм навчання. В імітаційному навчанні перевага віддається різноманітним практикам, професійно-діловим, рольовим іграм, імітаційним вправам, індивідуальним тренінгам комп'ютерним програмам тощо. Застосовуються декілька видів ігор – організаційно-діяльнісні, рольові, ділові, пізнавально-дидактичні тощо. Навчальні ігри є синтезом релаксопедичних підходів (зняття бар'єрів, психологічної скучності) й імітаційних проблемних ситуацій, зокрема конфліктних, у яких учасники виконують відведені їм соціальні ролі відповідно з поставленою метою. Широко практикуються пізнавальні імітаційні ігри та ігри пошукового характеру, результатом яких повинні бути реальні проекти перетворень, дослідження і висновки зі спірних проблем. Перевагами імітаційного навчання є можливість відобразити в навчальному процесі різні види професійного контексту і формувати професійний досвід в умовах квазіпрофесійної діяльності.

4. Соціально-психологічний тренінг. Використовується у різних сферах діяльності людей, у тому числі й у навчанні курсантів (студентів, слухачів) – майбутніх професіоналів. Це пояснюється тим, що він дає змогу за короткий проміжок часу вирішити завдання інтенсивного формування та розвитку професійних навичок та вмій студентів.

Соціально-психологічний тренінг в найбільш широкому розумінні є практикою психологічного впливу, яка використовується на методах групової роботи. У ході проведення соціально-психологічного тренінгу студенти оволодівають конкретними соціально-психологічними знаннями, відбувається корекція поведінки особистості,

формується навички спілкування, розвиваються рефлексорні здібності, уміння реагувати на ситуацію та швидко перебудовуватися в різних умовах.

У процесі соціально-психологічного тренінгу можливі зміни стереотипів, які вже склалися в студентів групи і які заважатимуть їм вирішувати нестандартні ситуації у майбутній професійній діяльності.

У професійній підготовці студентів соціально-психологічний тренінг є досить важливою технологією навчання. Найбільш оптимальним є соціально-психологічний тренінг, у якому застосовується метод ділової гри. Його особливістю є відтворення предметного та соціального змісту професійної діяльності. Таке відтворення досягається через ігрове імітаційне моделювання та вирішення професійно орієнтованих ситуацій, причому використовується індивідуальна та групова діяльність учасників.

Крім того, соціально-психологічний тренінг є ефективним заходом, який може бути спрямований не лише на формування та корегування професійної поведінки, а й на профілактику криз професійного становлення.

5. Дискусійне навчання. Навчальна дискусія, як технологія навчання у вищій школі, має великі можливості для формування й розвитку комунікативної та дискусійної культури студентів. Суть навчальної дискусії полягає в тому, що поряд з обговоренням-діалогом вона є: навчальною працею групи людей, які виконують ролі ведучого й учасників; має відповідну організацію місця й часу роботи; є процесом спілкування, взаємодією учасників; спрямована на досягнення навчальних цілей.

Оскільки дискусія є діалогічною за своєю суттю, її застосування сприяє розвитку критичного мислення, прилученню курсантів (студентів, слухачів) до культури демократичного суспільства. Головними рисами навчальної дискусії є те, що вона є цілеспрямованим і упорядкованим обміном ідеями, судженнями, думками у групі заради пошуку істини, коли кожний із присутніх по-своєму бере участь в організації цього обміну ідеями.

У світовому педагогічному досвіді одержали поширення декілька згорнутих форм дискусій. Серед них – «круглий стіл», «засідання експертної групи», «форум», «симпозіум», «дебати», «судове засідання», «акваріум».

Деякі дослідження стверджують, що дискусія поступається лекційному викладу за ефективністю передачі інформації, але є ефективною для закріплення фактажу, творчого усвідомлення вивченого матеріалу і формування ціннісних орієнтацій.

6. Навчання в команді (Student Team Learning – STL). Варіант технології навчання у співробітництві, який передбачає особливу увагу «груповим цілям» (team goals) і успіху всієї групи (team success), що може бути досягнутим тільки в результаті самостійної роботи кожного члена групи (команди) у постійній взаємодії з іншими членами цієї ж групи під час роботи над певною проблемою чи питанням. Завдання кожного курсанта (студента, слухача) полягає в засвоєнні необхідних знань, формуванні потрібних навичок. Вся команда має знати, чого він досяг, бути зацікавленою в засвоєнні навчальної інформації кожним її членом, адже успіх команди залежить від внеску кожного, а також у спільному вирішенні поставленої перед групою проблеми.

Таким чином, оскільки нове законодавство не обмежує вищі навчальні заклади у способах організації навчального процесу, ВВНЗ у подальшому можуть застосовувати будь-які обґрунтовані технології навчання, які забезпечать формування компетентностей відповідно до стандартів вищої освіти та вимог Довідника користувача ЄКТС.

Враховуючи думку деяких науковців [4], можна визначити основні напрями, за якими рекомендується впроваджувати сучасні технології навчання в освітній процес у цілях підвищення якості професійної підготовки курсантів (студентів, слухачів): використання ЄКТС для контролю знань студентів; організацію обмінних програм студентами між ВНЗ; залучення в навчальний процес працюючих фахівців із галузей, пов'язаних з конкретною дисципліною; підвищення кваліфікації викладачів; зв'язок ВВНЗ із Замовниками; сучасне оснащення навчального процесу; поглиблення міжнародної співпраці з іншими ВВНЗ.

Висновки. З огляду на проаналізовані недоліки лекційно-семінарської системи, запровадження окремих принципів модульного навчання у ВВНЗ дало б змогу задовольнити вимоги чинного законодавства щодо підвищення якості освіти слухачів й рівня їх компетентностей відповідно до європейських стандартів.

Сучасний зміст освіти має орієнтуватися на використання сучасних технологій навчання, особливо інформаційних, поширення інтерактивного, електронного навчання з доступом до цифрових ресурсів та інтелект-навчання для майбутнього.

Жодна освітня технологія не може розглядатися як універсальна. Сучасний підхід в освіті визначається не через використання якоїсь однієї моделі, а через здатність проектувати і моделювати потрібний ВВНЗ навчальний процес з використанням різних освітніх технологій – на основі знання їх потенційних можливостей і переваг – «сильних сторін». Саме така здатність і робить процес навчання у ВВНЗ прогнозованим і максимально наближеним до запланованих результатів.

Список використаних джерел

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 558 с.
2. Бенеш Г. Психологія: dtv-Atlas : [довідник] : пер. з нім. / Г.Бенеш; наук. ред. В.О. Васютинський. – К.: Знання-Прес, 2007. – 510 с.
3. Бистрова Ю. В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України [Електронний ресурс] / Ю. В. Бистрова // Право та інноваційне суспільство : електрон. наук. вид. – 2015. – No 1 (4). – Режим доступу: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2015/04/Bystrova.pdf>.
4. Козяр М. М. Інноваційні технології навчання в діяльності ВНЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.kpi.kharkov.ua/archive/ Наукова_періодика/elits/2014/38-39/ІННОВАЦІЙНІ_ТЕХНОЛОГІЇ_НАВЧАННЯ_В_ДІЯЛЬНОСТІ_ВНЗ.pdf](http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Наукова_періодика/elits/2014/38-39/ІННОВАЦІЙНІ_ТЕХНОЛОГІЇ_НАВЧАННЯ_В_ДІЯЛЬНОСТІ_ВНЗ.pdf)
5. Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України, затверджене наказом Міністра оборони України від 20.07.15 р. №346 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1126-15>.
6. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. №1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
7. Стрельников В. Ю. Сучасні технології навчання у вищій школі: модульний посібник для слухачів авторських курсів підвищення кваліфікації викладачів МППК ПУЕТ / В. Ю. Стрельников, І. Г. Брітченко. – Полтава : ПУЕТ, 2013. – 309 с.
8. Устынюк Ю. А. Можно ли сесть в уходящий поезд? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journal-club.ru/?q=node/16367>.
9. Устынюк Ю. А. Как сесть в уходящий поезд? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journal-club.ru/?q=node/16368>.
10. Щодо скасування обов'язковості кредитно-модульної системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/messages/37269-schodo-skasuvannya-obovyazkovosti-kreditno-modulnoyi-sistemi>.

Цибульський Сергей. Современные технологии обучения в высших военных учебных заведениях в контексте реформирования высшего образования Украины.

В статье рассмотрены преимущества и недостатки лекционно-семинарской и модульной системы обучения, анализируются особенности организации образовательного процесса в высших военных учебных заведениях (далее – ВВУЗ). Определены подходы какой с указанных систем в большей степени способствуют формированию и развитию в курсантов (студентов, слушателей) профессиональных компетенций. Выделены современные технологии обучения, которые соответствуют условиям осуществления учебного процесса в ВВУЗах.

Ключевые слова: лекционно-семинарская система обучения, модульная система обучения, виды учебных занятий, современные технологии обучения.

Tsybulskiy Sergii. Modern educational technologies in higher military educational institutions in the context of reform in higher education in Ukraine.

The article deals with the advantages and drawbacks of lectures and seminars system in the comparison with modular training system; the specifics of the organization of the educational process in higher military educational institutions are analyzes. It is established that educational technology of modular training systems are more conducive to the formation and development of the students (trainees) competencies that meet the standards of higher education. In the article modern educational technologies are highlighted (informational, simulation, role-playing, «Student Team Learning», situational learning (case method), training discussion, socio-psychological training etc.). Implementation of these technologies will maximize the correspondence of the conditions of the educational process in higher military educational institutions.

Key words: lectures and seminars system, modular training system, types of training sessions, modern educational technologies.

УДК 378.637.016:78.03(477)

Володимир Черкасов, д.пед.н., професор
Кіровоградський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка

ПРЕДМЕТ І СУТНІСТЬ НАУКИ ЯК СФЕРИ ЛЮДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті порушуються питання визначення сутності основних наукових категорій. Визначається роль науки, як соціальнозначущої сфери людської діяльності, різні види знань, з-поміж яких музичні знання. Схарактеризовано мету і предмет науки. Доведено, що важливою формою знань уважаються принципи, постулати, аксіоми. Обґрунтовано сутність наукової теорії та наукової концепції, як найвищих форм узагальнення й систематизації знань. Основна увага концентрується на положенні, що в основу тієї чи тієї наукової концепції покладено певну ідею, а процес пізнання законів розвитку природи, суспільства й музично-освітньої галузі відбувається завдяки застосуванню певних методів наукового дослідження.

Ключові слова: наука, знання, музичні знання, музично-освітня галузь, мета і предмет наукового пізнання, наукові факти, принципи, закони, наукова теорія, наукова концепція, наукова ідея, методи наукового дослідження.

Постановка проблеми. Інноваційні процеси спрямовані на модернізацію освіти і науки, у певній мірі впливають на зміни в музично-педагогічній галузі. Інтеграція до світового Європейського співтовариства уможливує створення необхідних умов для підготовки фахівців з напрямку «Музичне мистецтво» конкурентоспроможних на міжнародному ринку праці. Майбутній викладач музичного мистецтва повинен володіти як фаховими компетентностями так і бути спроможним організувати науково-пошукову роботу в певних напрямках наукового дослідження. Цей процес забезпечується взаємодією освіти і науки, спрямовується на якісну підготовку майбутньої наукової еліти нації у вітчизняних педагогічних навчальних закладах різних рівнів акредитації.

Сьогодні взаємодія освіти і науки сприймається як комплексний процес, у якому студенти педагогічних університетів і викладачі фахових кафедр відіграють провідну роль. За такої ситуації опанування основним категоріальним апаратом наукового пізнання є доцільним і своєчасним.